

1. Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.
2. Зобов'язання виникають з підстав, встановлених статтею 11 цього Кодексу.
3. Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості.

---

1. Право спільної сумісної власності є другим після спільної часткової власності різновидом права спільної власності. Спільна сумісна власність є власністю двох або більше осіб (читай - суб'єктів) на одне і те ж майно і в цьому розумінні вона є ідентичною із спільною частковою власністю. Із змісту ч. 1 ст. 368 ЦК випливає, що центральною особливістю права спільної сумісної власності є відсутність визначення часток учасників. Іншими словами, на відміну від спільної часткової власності, права учасників якої мають вираження у вигляді ідеальної (арифметичної) частки у праві спільної власності, що дозволяє визначити відповідний обсяг їх прав та обов'язків при здійсненні права (ст. ст. 358 - 361 ЦК), а на конкретну частину майна - при виділі частки (ст. ст. 364 - 365, ч. 1 ст. 366 ЦК) або при її поділі (ст. 367 ЦК), право кожного співвласника у спільній сумісній власності поширюється на усе майно, без ідеального вираження частки у праві спільної власності. Проте той факт, що частка учасника сумісної власності у спільному майні завчасно не визначена, не означає, що остання не визначається при припиненні відносин спільної сумісної власності щодо даного суб'єкта. Частка встановлюється при поділі майна між співвласниками (ст. 372 ЦК), а також при виділі частки одного з них (ст. ст. 370, 371 ЦК).

2. Коло суб'єктів права спільної сумісної власності є аналогічним суб'єктам права спільної часткової власності (ч. 2 ст. 356 ЦК), за тим винятком, що ч. 2 ст. 368 ЦК встановлює, що законом можуть бути встановлені обмеження для держави та територіальних громад бути учасниками права спільної сумісної власності. Саме так, на наш погляд, слід тлумачити застереження "якщо інше не встановлено законом" у ч. 2 ст. 368 ЦК. Водночас на практиці відносини спільної сумісної власності виникають майже винятково між фізичними особами.

Згідно ч. 1 ст. 89 ЗК земельна ділянка може належати на праві спільної сумісної власності лише громадянам. 3.

Згідно ч. 4 ст. 355 ЦК встановлюється правова презумпція спільної часткової власності, якщо договором або законом не встановлена спільна сумісна власність на майно.

Зокрема, частини третя та четверта коментованої статті передбачають дві підстави виникнення права спільної сумісної власності - набуття майна подружжям за час шлюбу та набуття майна в результаті спільної праці та за спільні кошти членів сім'ї. Факт реєстрації шлюбу в державних органах РАЦС тягне за собою встановлення презумпції виникнення спільної сумісної власності на майно, набуте подружжям під час дії зареєстрованого шлюбу. Дана презумпція може бути спростована законом або договором, яким є шлюбний договір (ст. ст. 92 - 103 СК). Право подружжя визначати правовий режим майна, набутого під час шлюбу, відмінний ніж режим спільної сумісної власності, визначається ч. 2 ст. 97 СК.

За змістом ст. ст. 57, 58, 62 СК особистою приватною власністю дружини, чоловіка є наступне майно, незважаючи на те, що воно набуто під час шлюбу: 1) майно, набуто кожним з подружжя на підставі договору дарування; 2) майно, набуто кожним з подружжя в порядку спадкування; 3) майно, набуто кожним з подружжя за кошти, які належали дружині, чоловіку особисто; 4) речі індивідуального користування, в тому числі коштовності, навіть тоді, коли вони були придбані за рахунок спільних

коштів подружжя; 5) премії, нагороди, які дружина, чоловік одержали за особисті заслуги. Однак суд може визнати за другим з подружжя право на частку цієї премії, нагороди, якщо буде встановлено, що він своїми діями (ведення домашнього господарства, виховання дітей тощо) сприяв її одержанню; 6) кошти, одержані як відшкодування за втрату (пошкодження) речі, яка належала дружині, чоловіку, а також як відшкодування завданої дружині, чоловіку моральної шкоди; 7) страхові суми, одержані дружиною, чоловіком за обов'язковим або добровільним особистим страхуванням; 8) за рішенням суду - майно, набуте дружиною, чоловіком за час їхнього окремого проживання у зв'язку з фактичним припиненням шлюбних відносин; 9) частка у майні, якщо у придбання майна вкладені, крім спільних коштів, також кошти, що належали одному з подружжя; 10) плоди і доходи від речі, яка є об'єктом особистої приватної власності одного з подружжя; 11) за рішенням суду - дохід, одержаний за рахунок майна іншого з подружжя, якщо другий з подружжя своєю працею і (або) коштами брав участь в утриманні цього майна в управлінні цим майном чи догляді за ним. Відповідно до ст. 74 СК режим спільної сумісної власності поширюється також на майно, набуте за час спільного проживання жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або будь-якому іншому шлюбі. Інший режим такого майна може бути встановлений письмовим договором між ними. Згідно абзацу п'ятого пункту 44 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України на підтвердження факту проживання однією сім'єю осіб, які не перебувають у шлюбі, нотаріусом можуть бути прийняті: договір про спільне проживання та ведення спільного господарства, рішення суду про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю осіб, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі, записи у будинкових книгах (паспортах) про постійне проживання або реєстрацію цих осіб за однією адресою тощо, якщо вони разом з іншими документами підтверджують цей факт.

4. Режим спільної сумісної власності поширюється також на майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї. Така законодавча презумпція діє, якщо інше не встановлено договором між членами сім'ї, укладеним у письмовій формі. Для з'ясування кола осіб, які входять до складу членів сім'ї слід виходити з абзацу першого ч. 2 ст. 3 СК, за якою сім'єю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. Варто підкреслити, що на відміну від права спільної сумісної власності подружжя, режим спільної сумісної власності членів сім'ї залишається великою мірою декларативним. Сприяє цьому і відсутність в Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України порядку посвідчення договорів між членами сім'ї як учасниками права спільної сумісної власності. Розділ 18 Інструкції присвячений посвідченню правочинів лише між чоловіком та жінкою, які проживають однією сім'єю, проте не перебувають у шлюбі між собою. На практиці нотаріус, до якого звернулася особа з проханням посвідчити договір про відчуження майна, правовстановлювальний документ на яке оформлений на її ім'я, не перевіряє права членів сім'ї такої особи, які могли брати трудову та матеріальну участь у придбанні такого майна. З огляду на викладене, членам сім'ї, які зазнали спільних витрат, спрямованих на створення (набуття) певного майна, доцільно укласти договір саме про встановлення між ними права спільної сумісної власності на майно із визначенням усіх співвласників. Відсутність такого договору істотно ускладнює, а іноді і практично унеможлиблює доведення в майбутньому наявності права спільної сумісної власності на майно. Доцільно звернути увагу іще на дві особливості режиму спільної сумісної власності членів сім'ї. По-перше, майно визнається спільною сумісною власністю, якщо воно набуто в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї. Іншими словами, формальне тлумачення цієї норми у правозастосовчій практиці може призводити до такого її розуміння: кожен член сім'ї для того, щоб стати співвласником, має приймати і трудову, і матеріальну участь у створенні спільного майна. Для уникнення можливих непорозумінь варто рекомендувати суб'єктам укласти в таких випадках договір про набуття спільної сумісної власності. По-друге, для набуття спільної сумісної власності необхідна участь не просто у матеріальних, але саме у грошових витратах щодо створення майна.

Це істотним чином звужує можливості тих осіб, які приймали матеріальну участь у створенні майна, проте не понесли разом з тим грошових витрат (наприклад, надали приміщення для виготовлення майна, матеріали, обладнання, устаткування). Дана проблема також може бути усунена шляхом укладення договору. Якщо майно, набуте шляхом спільної праці та за спільні кошти членів сім'ї, є нерухомим, право власності вимагає державної реєстрації і виникає з моменту такої реєстрації (ч. 1 ст. 182, абзац третій ч. 2 ст. 331 ЦК). Оскільки договір про набуття права спільної сумісної власності, навіть якщо він посвідчений нотаріально, не визнаний правовстановлювальним документом згідно Переліку правовстановлювальних документів, на підставі яких проводиться реєстрація прав власності на об'єкти нерухомого майна, що затверджений наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. N 7/5, співвласники мають звернутися до уповноважених органів за видачею свідоцтва про право власності на нерухоме майно.

5. Крім наведених у ч. 3, 4 даної статті, чинне законодавство передбачає ще низку підстав для набуття права спільної сумісної власності. Так, спільна сумісна власність може виникати на підставі ч. 2 ст. 8 Закону "Про приватизацію державного житлового фонду", ч. 2 ст. 6 Закону "Про особисте селянське господарство". Стаття, що коментується, надає легальне визначення цивільно-правового зобов'язання. Виходячи із положень статті зобов'язання є перш за все цивільним правовідношенням, тобто різновидом суспільних відносин, що регулюються цивільним правом. Зобов'язання є однією із основних категорій приватного права та займає своєрідне місце в системі цивільних правовідносин. Зобов'язанням як різновиду цивільних правовідносин властиві такі риси: По-перше, зобов'язання є динамічними правовідносинами, оскільки опосередковують переміщення матеріальних цінностей між суб'єктами цивільного права на відміну, наприклад, від відносин власності, які визначають приналежність майнових цінностей якійсь особі. Боржник у зобов'язанні повинен вчинити на користь кредитора певну дію або утриматися від вчинення дії. По-друге, зобов'язання є переважно майновими відносинами, оскільки особисті немайнові права особи є невідчужуваними та не можуть переміщуватися. По-третє, у зобов'язальних відносинах є завжди визначений суб'єктний склад. У зобов'язанні завжди є боржник та кредитор. Навіть якщо зобов'язання виникає із порушення абсолютного права (наприклад, зобов'язання із завдання шкоди), після настання підстави виникнення зобов'язання його суб'єктний склад буде визначеним. Змістом зобов'язання як правовідношення може бути як активна поведінка боржника - здійснення ним певної дії (передачі майна, виконання роботи, надання послуги, сплати грошей тощо), так і пасивна поведінка - утримання від певної дії. Частина 2 коментованої статті містить відсилочну норму, яка відсилає до ст. 11 ЦК для визначення підстав виникнення зобов'язань. Якщо проаналізувати статтю 11, можна зробити висновок, що не всі перелічені там підстави самостійно можуть породжувати зобов'язання. Однією із найрозповсюдженіших підстав виникнення зобов'язання є цивільно-правовий договір, визначення якого надається ст. 626 ЦК. Зобов'язання можуть також виникати із інших правочинів (наприклад, зобов'язальні відносини виникають внаслідок видачі векселя або складення довіреності). В свою чергу створення літературних, художніх творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності саме по собі породжує виникнення правовідносин щодо інтелектуальної власності на створені об'єкти. Породжувати зобов'язальні правовідносини цей юридичний факт може здебільшого як частина юридичного складу, наприклад, коли права на створений об'єкт інтелектуальної власності передаються за договором або коли за договором замовляється створення таких об'єктів (див. коментар до ст. 1107 ЦК). Завдання майнової (матеріальної) та моральної шкоди майже завжди породжують цивільно-правові зобов'язання, які мають недоговірний характер, тобто виникають саме внаслідок завдання шкоди, незалежно від того, чи перебували суб'єкти такого зобов'язання у договірних відносинах. Детально такі зобов'язання врегульовані Главою 82 ЦК. Підставою виникнення зобов'язань можуть бути і інші юридичні факти, наприклад, судові рішення або адміністративні акти. Частиною 3 коментованої статті передбачені три основні засади зобов'язальних правовідносин: добросовісність, розумність, справедливість. Дані принципи є також

загальними принципами цивільного права (див. коментар до ст. 3 ЦК). У коментованій статті ці принципи виділені додатково, оскільки саме в зобов'язальних відносинах вони набувають найбільш широкого прояву. Добросовісність, розумність, справедливість є оціночними категоріями цивільного права. Цивільне законодавство не дає визначення даних принципів, віддаючи це на розсуд сторін зобов'язання або суду. Немає поки що визначення даних категорій і на рівні узагальненої судової практики. У зв'язку з цим, необхідно звернутися до теорії цивільного права для визначення критеріїв добросовісності, розумності, справедливості як основних засад зобов'язальних відносин. Принцип добросовісності був відомий приватному праву ще за часів римської держави, коли основною ідеєю розуміння доброї совісті була охорона істинної сутності договору або іншого правовідношення проти букви закону (договору). На сьогодні під добросовісністю розуміють здебільшого добросовісну, належну поведінку при виникненні та виконанні зобов'язання - вчинення дій таким чином, щоб при цьому не завдавалася шкода третім особам, неможливість укладення зобов'язання на засадах обману, насильства, зловживання довірою тощо. Принцип добросовісності передбачає чесну, сумлінну поведінку суб'єктів зобов'язання, вчинення ними всіх залежних від них дій щодо належного виконання зобов'язання та непорушення прав інших осіб. Принцип розумності є одним із самих застосовуваних в цивільних правовідносинах. Цивільний кодекс постійно згадує "розумні строки" (ст. ст. 666, 670, 688 ЦК тощо), розумні витрати (ст. 1232 ЦК), розумну поведінку (ст. 12 ЦК). В літературі панівним є твердження, що розумними слід вважати дії, які здійснила би людина, яка має нормальний середній рівень інтелекту, знань та життєвого досвіду. Абстрактна особистість, яка має такі якості може бути названа розумною людиною¹. Поняття "справедливість" в першу чергу виникло в людському спілкуванні не як правова, а саме як моральна категорія, результат формування уявлення людей про поняття добра і зла. В подальшому з розвитком держави і права справедливі з моральної точки зору правила знаходили своє відображення в правових нормах. З правової точки зору справедливість у виконанні цивільно-правових зобов'язань визначається вченими як "така поведінка кожної із сторін зобов'язання по відношенню до своїх прав і обов'язків, яка б виключала необ'єктивні (неупереджені, несправедливі) дії сторін зобов'язання стосовно одна одної, а з другого - у справедливій (об'єктивній, неупередженій, з урахуванням етичних та інших моральних аспектів) оцінці судом поведінки суб'єктів зобов'язальних правовідносин"². У Рішенні Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. за N 15-рп/2004 у справі N 1-33/2004 за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) зазначено, що "справедливість - одна із основних засад права - є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Зазвичай справедливість розглядають як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню"³.

¹

2 Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань в цивільному праві. - К., 2005. - с. 119.

3 Рішення Конституційного Суду України N 15-рп/2004 // Урядовий кур'єр, 2004, 11, 17.11.2004 N 219.